

Čeho je schopen svobodný člověk?

Je velký rozdíl mezi tím, když svobodu pouze pocítujeme, a tím, když ji kromě pocitu umíme také zdůvodnit prostřednictvím úsudku, pochopení a náhledu. Nad tím vším je ovšem ještě jeden další krok, a to umění svobodu *prožívat*. Děje se to pomocí mnohokrát zmiňovaného prožívání Já v přítomnosti. Takový zážitek můžeme chápat a pojímat jako časově a bytostně rozprostřenou důchápřítomnost: to, co se jinak jen zableskne, nyní „trvá“.

Je-li člověk přesvědčen o možnosti své svobody, najde nejen odvahu a pochopení, že pro zdraví svého vědomí může a má něco udělat, ale také některé „neměnné skutečnosti“, zvláště skutečnosti duše, se pro něj stanou diagnózou, nikoli nepřemožitelnými přírodními zákony. Platnou a správnou diagnózou je, že dnešní člověk je velmi silně ovlivňován svou egoitou. Závěr z tohoto konstatování však nezní: „Je to tak, musí to tak být a tak to má zůstat.“ Závěr zní: „Je to tak, ale má to být jinak“. Musíme přece uznat, že to tak už dál nejde.

Marxismus se svým historickým materialismem má - alespoň ve vztahu k posledním stoletím - zcela jistě pravdu v tom, že dějiny a politika jsou ovlivňované a vedené ekonomickými zájmy a cíli určitých skupin lidí. Z toho však neplyne, že nyní musíme nebo máme pokračovat v tomto druhu politiky a historie, sloužící zájmu jedné skupiny lidí. Tento doposud platný princip bychom se měli snažit přemoci.

Duchovní charakter lidské práce, původ společenské práce

S několika výjimkami dnes člověk pracuje s egoistickým smýšlením, poněvadž musí pracovat a pracuje tak, jako by pracoval pro sebe. Konec předchozí věty je však pouze zdáním: ve společnosti, v níž panuje dalekosáhlá dělba práce, není důležité, co si jeden pracující jakékoliv třídy z produktů své práce nárokuje *pro sebe*: v praxi pracuje pro druhé lidi. Jeho smýšlení však této skutečnosti odporuje, a proto je práce pro něj nutností. Lidská práce i nadále zůstává duchovní prací, i když ji vykonávají stroje: výrok, že stroj je produktem duchovní práce nesmíme chápat v omezení jen na konstruování stroje. Poněvadž lidská práce je

duchovní práce (žádné zvíře nemůže lidsky pracovat, poněvadž nemá ruce a k tomu patřící inteligenci), bereme vždy zřetel na důvěru, že bude vykonána dobře. Je-li mechanicky kontrolována, máme důvěru ke konstruktérovi i k práci, díky níž bylo kontrolní zařízení zhotoveno. A třebaže je svět ekonomiky a obchodu rozsáhle mechanizovaný, člověk nakonec vždy potká člověka. Platím-li něco nějakému člověku u pokladny, je v principu možné, že peníze, které mu předám, ukryje a pak řekne, že nic nedostal, nebo bych od něj mohl žádat, aby mi vydal zpět z pětisetkorunové bankovky, kterou jsem mu vůbec nedal, atd. Život by byl mnohem jednodušší, kdybychom uznali, že pracujeme pro druhé a druzí pracují pro nás. Práce by pak byla v mnohem menší míře považována za nutnost a mnohem více za radost z toho, že děláme něco pro druhého člověka. Budeme-li zkoumat původ *společenské práce*, její zdroj znovu najdeme v kultu, v práci, abychom božství mohli přinést oběť. Pokud nám etnologické nálezy dovolují dělat si závěry o předhistorických dobách, tato práce je a vždy byla vykonávána s radostí.

Dnes máme nalézt nejbližší božství v „bližním“, v druhém člověku: je jím podstata, která v něm promlouvá. A dokázali bychom si představit, že díky překonání principu egoity, což je vlastně *pouze problém důvěry*, budeme práci chápat jako obětní službu nejbližšímu božství, tedy druhému člověku, a opět ji budeme vykonávat s radostí. Tato proměna je problémem důvěry, poněvadž každý může říci: *Já budu pro druhé stejně tvrdě a řádně pracovat, jak to teď dělám pro sebe; ale nebylo by pak mnoho darebáků, kteří by prostě z práce druhých měli zisk, aniž by něco vykonali?* Domnívám se, že takoví jsou. Ale *ti* jsou nyní také jen skrytí, zamaskovaní. Nelze předem posoudit, co by dělali, kdyby - v principu - *nemuseli*, ale jenom mohli. Promyslete si to v souvislosti s některým oddělením podniku. Nebo dokonce: realizujte toto *smýšlení* v nějakém malém kruhu. Z ekonomického hlediska nás přece nic nestojí, změníme-li smýšlení. A jsem přesvědčen, že *potom* by se změnilo mnoho věcí. Vzpomeňte si na ducha v láhvi; tato změna smýšlení by byla kontrolní zkouškou (zkouškou jinou metodou - jako ve výpočtech) k oné historii.

Existence svátků

To, co lidem a lidstvu umožňuje existence *svátků*, to je zážitek nadlidských realit, nadlidských bytostí. Žádný svátek nemůže být zaveden a organizován racionálně; s výjimkou, že by bylo apelováno na podvědomé instinkty. Má-li být svátek skutečný, musíme přitom prožít realitu, slavnostní a nevšední skutečnost. Takové reality v dřívějších dobách zprostředkovávaly náboženské instituce, které byly prostředníky celkového způsobu života. Vedoucí roli v tomto vedení života si i dnes často nárokují církve, což je ovšem aktuální pro stále menší množství lidí. Všechno stále více přechází do individuální zodpovědnosti a právě tento individuální charakter ztěžuje prožívání svátků, které jsou přece vždy něčím společenským. Předpokladem pro moderní svátek by mělo být, že se sejdou lidé, kteří individuálně prožívají nadlidskou realitu, nebo ji aspoň dokážou tušit jako hraniční zážitek vědomí. Jinými slovy to znamená, že tito lidé mají zážitky pramenící z jejich nadvědomých schopností a za těmito schopnostmi (myšlení, které je zřejmé, umění mluvit bez vědomých znalostí gramatiky a tvorby hlásek) pociťují nadvědomé, nadsmyslové bytosti, které jsou v těchto schopnostech činné a vyjadřují se. Neboť se jedná o schopnosti slovního charakteru, které musí mít osobnostní pramen: tam, kde zaznívá byt' jen jedno obyčejné slovo, můžeme si být jisti, že nakonec pochází od nějaké bytosti Já. To jsou *společenské* schopnosti, které nemůže poskytnout soukromé myšlení ani soukromé mluvení, protože lidské bytosti je „nevynalezly“, ani je do člověka nevsadily. Náboženským výrazem je můžeme nazvat schopnostmi Slova (Logos). Směr kultu při jejich vštěpování do lidstva procházel velkolepě zakládanou výukou lidstva vedenou shora dolů, od pramene poskytujícího směrem k místu, kam měly schopnosti patřit. Dnes, když jsou tyto schopnosti již majetkem člověka, lidé sami musejí najít cestu k dalšímu vývoji a také po ní kráčet.

Vyučování mladého lidstva bylo donucující, vytvářelo člověka bez jeho vlastního přičinění a ani on nepotřeboval činit nic - a také nic neudělal - pro to, aby dospěl do stavu duše vědomé, který umožňuje pohlížet na vlastní vědomí a na jeho funkce. Ale vedení

člověka právě touto možností končí. Všechno, co nyní člověka povede dál, může k němu dospět jen prostřednictvím vědomí, které spravuje. Člověk musí intuice, které jej vedou, *hledat sám*, jinak mu nebudou dány. Své vyučování, prameny svého světla vědomí musí nalézat prostřednictvím vědomí, jehož dosáhl bez vlastního přičinění. Tato výuka mu nebude přicházet vstříc natolik, aby úplně zasahovala do jeho všedního života, jak tomu bylo dříve. Znamením tohoto působení, které zůstává v nadsmyslovém světě, na horní hranici vědomí, symbolem tohoto „vedení“, které nenutí, nýbrž je pouze vzorem, příkladem, je jméno duchovní bytosti, která byla známa mnoha národům pod různými názvy: v Evropě byla nazývána archanděl Michael. Podle tradice se tato bytost vždy starala o osud lidstva a srazila draka, nepřítele člověka, z nebe na zem, to znamená do zóny lidského vědomí. Můžeme se ptát: Jaká je to pomoc? Proč je pro člověka zapotřebí, aby byl v životě vlastního vědomí vystaven nepřátelské moci? Souvisí to zřejmě s všeobecnou tvorbou podvědomého působení, která se dá umístit přibližně do doby romantismu.

V Michaelovi lze poznávat ducha úkolů dnešních lidí. Můžeme ho považovat za symbol nadvědomých pramenů lidských duchovních schopností, které čekají na vědomé a chtěné přiblížení se člověka. Duch této doby Michael osvobodil nadvědomý svět, *prameny* vědomí, od mocností nepřátelských slovu. Prameny vědomí čekají na člověka v čistotě, zatímco ve svém všednodenním vědomí je člověk ohrožován dračí mocí z oblasti podvědomého působení. Tento „nový pedagog“ z oblasti nadvědomého působení na člověka *čeká*, nesešupuje sám od sebe k němu dolů a bez jeho úsilí ho neovlivňuje. *Toto čekání* je silou Michaela. Jeho síla spočívá v síle lidí, kteří ho hledají a svou sílu jim dává tak, že se stává jejich silou, skrze níž ho hledají a nalézají. Proto je jeho síla silou člověka, ale člověk může o této síle vědět jen prostřednictvím hraničních zážitků svého vědomí. Hledání těchto pramenů, přibližování se k nim a jejich nacházení je záležitostí lidské svobody. Michael neláká. Je přítomen v oblasti bezeslovného poznání jako Pán bezeslovné mluvy, která stojí nad slovně vyjádřenými jazyky jako moc, z níž pocházejí. Tuto oblast

osvobodil od draka proto, aby člověk mohl dosáhnout své inspirace prostřednictvím bezeslovného myšlení, aby své obyčejné všednodenní vědomí mohl pomocí inspirací také léčit a aby mohl v pozemském životě přemoci podvědomé nepřátelské mocnosti.

Čtyři roční období zdobí a posvěcují čtyři svátky, jako tomu bylo v předkřesťanských dobách. Zima přináší Vánoce, jaro Velikonoce, léto svátek Jana Křtitele, podzim den Michaelův. Slavnost Michaelova nemá svůj obsah z tradice, ale má jej utvářet sám člověk, což se může stát jen ve svobodném, zvenčí neorganizovaném sdružení usilujících individualit, které si za cíl svého úsilí zvolily inspiraci Michaelovu a jsou vedeny touto inspirací. Sílu přemoci v sobě draka jim dává předobraz Michaela jako vítěze nad drakem. Vnitřní prostor se v nich potom stává novým utvářením společenství, novým kultem, zaměřeným nyní zdola nahoru, svobodným a čistým. Z první slavnosti nového druhu se probudí schopnost oživit ostatní tradiční slavnosti proměněným obsahem a takto je prožít.

Svoboda a osud

Nabízí se otázka, jak se mohou osud a svoboda spojit v *jednom* člověku, ovšem abychom tomu porozuměli, měli bychom si utvořit o osudu správnou představu.*

Z celého obsahu této knihy vyplývá, že člověk nikdy nemůže být hotovým člověkem a patří k jeho podstatě, že je stále na cestě. Cesty k uskutečnění všech jeho individuálních možností jsou samozřejmě rovněž individuální. Každá individuální situace na cestě se vyznačuje souladem nebo disharmonií individuálních nadvědomých impulzů, vědomí a podvědomých impulzů. Skutečně individuální schopnosti, jimiž se Já na Zemi vyjadřuje a projevuje v určitém těle, však pocházejí z oblasti nadvědomého působení. Člověk může mluvit, myslet a vnímat jen individuálně.

Ačkoliv řeč, myšlení a vnímání jsou nadindividuálními světovými jevy, projevují se jen prostřednictvím individuálního člověka, který se na nich podílí. Tak jako se nadvědomě „učí“ mluvit a myslet a nadvědomě „jak“ se mu v myšlení stává schopností, tak ho *jeho*

* Tomáš Zuták, *Osud člověka a individualita*, Fabula, Hranice 2009, pozn. vyd.

nadvědomé působení vede k *možnostem*, které potřebuje na své cestě. Nikdy to však nejsou nutící situace; člověk si stále může volit, *jak* využije určité možnosti. Tyto situace jsou částečně připraveny z minulosti a podmíněny dosavadní cestou člověka.* Všechny události a možnosti nejsou tohoto druhu, člověku se stanou příhody a události, které budou určovat jeho osud v budoucnosti - budou jej ve volnějším, širším smyslu určovat mnohem velkoryseji, než jsou podmiňovány rostlinné druhy nebo chování zvířat. Jedná se vlastně spíše o *styl* než o konkrétní děje.

Osud tedy znamená vysoké inspirace, které se v životě objevují jako možnosti, s nimiž člověk zachází jako s ostatními inspiracemi: volí, odmítá, přijímá, mění. Tak jako řeč dnešního člověka neomezuje v myšlení či ve fantazii, ale přímo ho učí samostatnému zacházení se způsoby vyjadřování, nupř. v tvorbě slov, tato řeč člověka neomezuje,

ale ukazuje pozornému místa, kde může svobodně uchopit nebo pominout příležitost, aby mohl dále sledovat svou cestu. Osud sestává z větší části z vybírající si pozornosti: proto stejná situace znamená pro jednoho hodně, pro druhého málo nebo něco jiného, nějaký člověk je pro někoho vším, zatímco jiný nechápe, jak je to možné.

Svoboda a osud tedy nejsou v protikladu. Naopak, o lidském osudu se dá mluvit jen tam, kde je možná svoboda. Lidské činy téměř vždy sestávají ze svobodných, radostných sil člověka, které pocházejí z jeho nadvědomé oblasti a z toho, co přichází z jeho nesvobodné, přírodní složky a z jeho podvědomé části. Souhra obou těchto většinou nestejných polovin dává člověku jedinečnou podobu: Můžeme se na ni dívat s hrdostí - jak vysoko se člověk dostal ve velkých individualitách jako Buddha, Sokrates či Dante, a můžeme se na ni dívat se smutkem - jak hluboko klesl člověk se svými zábavami, vášněmi a onemocněními vědomí. Ale tato podoba má v sobě také něco, co budí pohnutí, když se na ni nyní na závěr díváme, poněvadž kráčí cestou s možnostmi k dobrému i ke zlému. Jde svou cestou nejistě, klopýtá, upadá zpátky, vyrazí

* Max Hoffmeister. Záhady počtí, Fabula, Hranice 2010, pozn. vyd.

vpřed, často aniž by jasně viděla. Toto zrcadlí také lidské činy.
Proto Rilke říká:

Iniciála

*Z nekonečného toužení cílí
konečné činy vzhůru jak
vodotrysky, jež chabě se chvějí a
časně se chýlí.*

*Ty však, jež jinak se před námi
skryly, naše jásavé síly,*

*ty se v těch tančících slzách zas blýskly. **

* In: R. M. Rilke, *Knihy obrazů*, přel. L. Čivrný, Praha 1966, s. 41, pozn. překl.

Kühlewind Georg